

Rode draden

Rode draden en lessen uit drie onderzoeken van
de commissie Brouwer

Inleiding

Op initiatief van de minister van J&V heeft de Korpschef bij de opdrachtverlening voor het onderzoek naar de feiten en omstandigheden rond het vroegtijdig overlijden van Mike Versteede verzocht om op basis van de drie onderzoeken van de commissie Brouwer een aantal “rode draden” te identificeren en lessen te trekken. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat deze rode draden betrekking hebben op de periode vóór de inmiddels ingezette transitie van de LE en in principe betrekking hebben op de situatie in één sector (Dienst Specialistische Operaties) binnen de LE.

Rapport 1: (17-11-2021) “Uit het Zicht”:

Op 14 april 2021 pleegt een politie-infiltrant die werkzaam was bij de afdeling WOD van DSO, in een coverwoning in Zevenbergschen Hoek zelfmoord. Hij werkte sinds begin april 2020 in het strafrechtelijk onderzoek Lugo/ Pizarro naar de criminele activiteiten van een vermoedelijke drugs crimineel en zijn partner en had vanaf het begin een woning naast hun woning. Het rapport beschrijft dat de infiltrant een band opbouwde met de subjecten, en dat die band onprofessioneel werd met het vrouwelijke subject toen de partner was aangehouden. Signalen dat de relatie met de vrouw te hecht begon te worden en dat de mentale gezondheid van de infiltrant verslechterde, werden genegeerd. Uiteindelijk werd infiltrant steeds meer de coverpersoon en steeds minder politiemann; hij besepte dat deze verandering gaande was en pleegde zelfmoord met zijn dienstwapen in de garage van de coverwoning.

Rapport 2: (15-3-2022) Onderzoek naar aanleiding van de zelfdoding van politiemann Michael Flick:

Michael Flick stapte na een lange en verdienstelijke loopbaan binnen de opsporing van de eenheid Midden-Nederland over naar het bedrijfsbureau van DSO van de LE. Naar achteraf bleek had hij een posttraumatische stress stoornis die was ontstaan in zijn tijd bij de regio MN. De mentale problemen escaleerden, hij meldde zich (langdurig) ziek en maakte uiteindelijk op dramatische wijze een einde aan zijn leven.

Rapport 3: (31-5-2023) “Ongehoord”:

Mike Versteede werkte bij een technische afdeling van DSO; hij was zeer waarschijnlijk een hoogbegaafde maar ook mentaal kwetsbare jonge politiemann die een geheel eigen manier van denken, doen en werken had die allesbehalve standaard was voor de politieorganisatie. Een op zichzelf goed bedoeld streven om Mike te behouden voor een technische afdeling in de context van een organisatieverandering, pakte door een keten van ernstige fouten en grove nalatigheid uit als een niet legitieme verplaatsing met nadelige gevolgen. Mike zijn terechte bezwaren hiertegen werden niet gehoord of serieus genomen. Mike zonderde zich medio december 2019 af – iets dat hem vaker gebeurde, zo toont het onderzoek aan - en werd op 19 december 2019 levenloos aangetroffen in zijn woning.

Rode draden

In alle drie onderzochte gevallen van zelfdoding gaat het om politiemensen die werkzaam waren binnen de sector DSO van de Landelijke Eenheid maar qua functie, persoonlijkheid, leeftijd, achtergrond enz. verschilden zij sterk en laten de onderzoeken zien dat de feiten en omstandigheden rond hun overlijden sterk uiteenliepen. Toch zijn er ook overeenkomsten te identificeren, vooral ten aanzien van de wijze waarop de DSO-organisatie en in het verlengde daarvan de Landelijke Eenheid, met deze medewerkers omging en zich destijds opstelden na hun suïcide.

Verwaarloosde organisatie

Wat in de eerste plaats opvalt is dat in alle gevallen de organisatie in meer of mindere mate tekortschoot op het moment dat er knelpunten ontstonden rond deze drie personen en dat niet werd opgemerkt dat het met deze personen niet goed ging. Of als die signalen er wel kwamen dan werden die niet voldoende serieus genomen. De infiltrant mocht vlak voor zijn zelfmoord toen echt duidelijk werd dat hij mentaal afgleed, terug naar de coverwoning en werd niet uit de operatie gehaald. Michael die psychisch ziek was en grensoverschrijdend gedrag vertoonde richting zijn ex-partner kreeg een disciplinair onderzoek aangezegd, maar de vraag welk effect dat op zijn toestand zou hebben leek van ondergeschikt belang. Mike, de bijzondere hoogvlieger, maakte op meerdere momenten en manieren duidelijk welke terechte bezwaren hij had tegen zijn verplaatsing maar niemand nam de moeite het omstreden besluit en zijn bezwaar te lezen. Pas na een laatste gesprek waarin Mike overduidelijk sterk geëmotioneerd was, werden de fouten in het besluit ontdekt en drong de ernst door.

Het handelen van de organisatie in de drie onderzochte gevallen is mensenwerk geweest en er zijn (ernstige) individuele fouten gemaakt. Maar het is te gemakkelijk om daarmee individuele personen verantwoordelijk te houden. De drie onderzoeken naar suïcides binnen DSO en ook de rapporten van de inspectie JenV en het rapport van de commissie Schneiders maken duidelijk dat er structureel problemen waren in de organisatie en het leiderschap van DSO en de LE. Problemen die te lang hebben voortgeduurd.

Achteraf is het waarschijnlijk legitiem te constateren dat zelfs goede leidinggevendenden die met de beste intenties handelden – denk daarbij bijvoorbeeld aan de coördinator van Michael Flick die hem alle zorg bood die hij nodig had- in de organisatorische constellatie van DSO vastliepen. De span of control en span of care waren onverantwoord groot, rollen onvoldoende duidelijk, de ondersteuning ondermaats en het profiel van leidinggevendenden was niet toegespitst op de diversiteit, de behoeften en het niveau van medewerkers. Er was sprake van een sterk verwaarloosde organisatie en vroeg of laat kunnen daar ernstige gevolgen door ontstaan.

Defensief en verkramp

Een tweede constatering is dat de leiding van DSO en de LE achteraf gezien defensief en verkramp reageerden op de zelfmoord van ieder van deze drie medewerkers. Deze reactie was in alle drie de gevallen onnodig belastend voor nabestaanden én collega's; zeker als daarbij vlak na het overlijden de indruk ontstond dat getracht werd een bepaald gunstig narratief te vestigen en bijvoorbeeld werd afgeraden om met de pers te spreken. Bij nabestaanden en collega's ontstond de indruk dat zaken werden weggestopt en feiten ontkend, met onnodig leed tot gevolg en alle consequenties van dien.

Onvermijdelijk werd de beeldvorming over het tragische voortijdige levenseinde van drie politiemensen zo onderdeel van discussies via en in de media waardoor bestaande spanningsvelden rond de politie, tot en met de politiek aan toe, werden gevoed. Dit was niet nodig geweest. In alle drie de gevallen zijn het de nabestaanden geweest, steeds bijgestaan door een vakbond, die soms na jaren gezorgd hebben voor een extern onderzoek uit onvrede met ontbrekende antwoorden en door twijfel aan de "feiten" die eerder werden gepresenteerd. In een dergelijke context is een onafhankelijk onderzoek welkom maar ook vanaf het eerste moment onnodig beladen en complex. Daarbij komt bij dat door het verstrijken van de tijd een onderzoek wordt gehinderd doordat informatie verdwijnt (vernietigingstermijnen) en herinneringen vervagen en vertekenen. Met name bij het laatste onderzoek (Mike), dat plaatsvond na meer dan drie jaar, speelde dit een rol.

De commissie heeft in het eerste onderzoek het aanvankelijke beeld dat was geschetst over de zelfmoord van de infiltrant bijgesteld en in tweede en derde onderzoek het werk van een eerder onderzoek annex feitenrelaas over moeten doen. In de laatste twee gevallen was er dermate veel twijfel en onzekerheid dat een onafhankelijk blik nodig was om de impasse te doorbreken en zaken helder te maken. Hierbij merkt de commissie ook op dat bij het tweede onderzoek de aanvankelijke vraag was enkel het eerdere feitenrelaas te valideren, maar al snel bleek dat er meer nodig was. Bij het derde onderzoek is van meet af aan een geheel nieuw onderzoek gestart. Deze beide onderzoeken leverden op onderdelen een ander beeld op dan het eerdere onderzoek/feitenrelaas en misschien nog wel belangrijker: gaven de nabestaanden het gevoel dat naar hen werd geluisterd en dat nu wel alles in het werk werd gesteld om hun vragen te beantwoorden. Een belangrijke functie van het onderzoek was daarmee ook dat de kloof die was ontstaan tussen de nabestaanden en de organisatie, zo enigszins werd verkleind. Dit was niet in de laatste plaats van belang omdat voor alle drie de casussen geldt dat een deel van de nabestaanden werkzaam is of was bij de politieorganisatie.

Moeizame informatieverzameling

Uit de drie onderzoeken blijkt dat het verzamelen van informatie binnen maar ook buiten de LE organisatie bepaald niet altijd eenvoudig verliep; het is op onderdelen een hele zoektocht geweest om alle relevante gegevens bij elkaar te krijgen. Informatie was niet goed bewaard, niet eenvoudig vindbaar bewaard en soms was belangrijke informatie zelfs niet bewaard; al dan niet met een goede reden zoals termijnen die standaard gehanteerd worden voor het bewaren van mails en andere gegevens. Voor ieder onderzoek gold dat bij de start niet alle beschikbare informatie uit systemen en archieven was verzameld en overgedragen. Belangrijk is dat de omgang met informatieverstrekking ten behoeve van de onderzoeken vanuit DSO merkbaar is verbeterd; bij het eerste onderzoek heeft de commissie in het rapport een opmerking moeten maken over een gebrek aan medewerking en bij het derde onderzoek heeft zij in het rapport de transparante medewerking benoemd als een duidelijke indicatie dat er een verandering gaande is binnen DSO.

Transparantie versus vertrouwelijkheid

De drie onderzoeken hebben dankzij de vrijwillige medewerking van direct en indirect betrokkenen een gedetailleerd beeld opgeleverd waardoor vele vragen van nabestaanden konden worden beantwoord en noodzakelijke verbeteringen in de organisatie geïdentificeerd. De transparantie die door de onderzoeken is ontstaan is in dat opzicht een groot goed. Maar de medewerking aan de onderzoeken is niet vanzelfsprekend -zeker niet als iemand zelf wellicht fouten heeft gemaakt- en is alleen mogelijk als evenwichtig en respectvol onderzoek wordt gedaan, maar ook een bepaalde mate van privacy en vertrouwelijkheid kan worden gegeven aan degenen die medewerking verlenen. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met het feit dat de kans aanwezig is dat een individu in het huidige klimaat -denk aan het gemak waarmee mensen worden verketterd en bedreigd op social media- onevenredig zware consequenties van medewerking aan een onderzoek ondervindt.

Medewerkers maar ook andere betrokkenen hebben recht op bescherming in dat opzicht en voor medewerkers die fouten maken zou moeten gelden dat zij door de organisatie aangesproken en beoordeeld worden en niet op grond van een onafhankelijk onderzoek onderwerp van discussie worden in de media, de politiek enz. Uiteraard geldt dit in mindere mate voor functionarissen in de top van de organisatie. Zij dragen eindverantwoordelijkheid en zijn veelal publieke personages; hun handelen wordt per definitie meer vrijelijk besproken alhoewel ook hier grenzen aan horen te zijn.

Lessen

- De ingezette en geplande verbeteringen binnen DSO in het kader van de transitie van de Landelijke Eenheid moeten snel en met kracht worden doorgezet. De onderzoeken laten zien wat de consequenties zijn als een dergelijk organisatieonderdeel structureel verwaarloosd wordt. Binnen deze sector mag geen sprake zijn van onnodige vertraging, daarvoor is de situatie te schrijnend.
- De omgang met suïcides van politiefunctionarissen (of soortgelijke situaties) horen eerst en vooral in het teken te staan van rouw en een respectvolle omgang met het verdriet van nabestaanden en collega's. Op vragen over een mogelijke relatie tussen een suïcide en het werk moet geen voorbarig antwoord worden gegeven. Feitelijk is slechts één antwoord het juiste bij vragen en twijfel: dat gaan we onafhankelijk laten onderzoeken. Ook als de aanleiding daartoe wellicht door de organisatie niet wordt onderschreven moet dat geen reden zijn om onderzoek na te laten; in het ergste geval blijkt dat onderzoek niet nodig was en het rapport slechts een bevestiging oplevert. Alle drie de onafhankelijke onderzoeken leverden een bijstelling en/of verdieping van eerdere beelden op; ook in dat licht is het verstandig in de toekomst onafhankelijk onderzoek te laten doen naar suïcides (of soortgelijke situaties) waarbij een relatie met het werk wordt verondersteld.
- Voor onafhankelijk onderzoek naar suïcides (of soortgelijke situaties) die onderzocht moeten worden, behoort een protocol te worden opgesteld dat onder andere borgt dat informatie snel en volledig beschikbaar wordt gesteld aan een onderzoekscommissie. Ten aanzien van informatie zou het uitgangspunt moeten zijn dat informatie zoals mails en dataverkeer langer dan gebruikelijk bewaard wordt.
- Rapportages van onafhankelijk onderzoek naar suïcide (of soortgelijke situaties) moeten deels vertrouwelijk kunnen zijn als daarvoor redenen zijn. Betrokkenen in het onderzoek verdienen een bepaalde mate van bescherming en zij moeten erop kunnen rekenen dat zij hun verhaal in alle openheid kunnen doen zonder daarvan onevenredige consequenties te moeten dragen. In de behoefte aan transparantie kan goed worden voorzien met een uitgebreide openbare samenvatting zoals bij het eerste onderzoek. In de opdracht van het onderzoek moet – zoals bij het derde onderzoek is gebeurd – vastgelegd zijn in welke mate de rapportage openbaar is om discussie achteraf te voorkomen.
- Onafhankelijk onderzoek naar suïcide (of soortgelijke situaties) is hoe dan ook met spanning, emoties en uiteenlopende belangen omgeven. Door in de toekomst eerder en transparant te besluiten tot onafhankelijk onderzoek wordt dit beperkt maar ook dan nog is het van belang dat alle betrokken partijen de tijd en de ruimte geven aan de onderzoekscommissie en het onderzoek pas na afronding onderdeel wordt van een publiek en politiek debat.